

jossain yhteydessä 1920-luvulla siihen, että hän on nimenomaan tendessikirjailija.

Tutkimuksessa on johdanto- ja johtopäätöslukujen lisäksi neljä päälukua. Luku 2 on otsikoitu *'Hyvän ihmisen' arkkityypit*. Se tarkastelee Santeri Alkion ihmiskäsitystä erityisesti hänen kaunokirjallisessa tuotannossaan esiintyvien henkilöhahmojen perusteella. *'Hyvän ihmisen'* arkkityypeiksi – ongelmallinen termi, josta enemmän alempana – Sahlberg katsoo ensinnäkin *'hurskaan naisen'*, jonka esikuva oli Alkion oma äiti. Tässä yhteydessä hän luo varsin kiinnostavan katsauksen Pohjanmaalla 1800-luvun lopulla esiintyneeseen pietistiseen liikkeeseen, ns. hyppyherätykseen ja sen esikuviin aina keskiajalta saakka. Toinen arkkityyppi on *'talonpoika'*, jota Sahlberg nimittää myös *'ekologiseksi mystikoksi'* mutta joka samalla on sankarityyppi, joka kykenee selviytymään kansanomaisen viisautensa ansiosta ankarissakin olosuhteissa. Kolmas arkkityyppi on *'nuorisoseuralainen'*, kansanvalistaja ja *'sivistysihminen'*, joka saa innoituksensa liberalismiin ja valistuksen aatteista. Suomessa valistusaatteet välittyivät paljolti J.V. Snellmanin hegeliläisyyden kautta; Santeri Alkion Sahlberg osoittaa Snellmanin ihailijaksi mutta katsoo kuitenkin Alkion valinnee nuorsuomalaisen, viime kädessä enemmänkin Immanuel Kantiin kuin Hegeliin ja Snellmaniin perustuvan kansalaiskeskeisen ja kasvatuspainotteisen yhteiskuntakäsityksen.

Santeri Alkion ihmiskäsitykseen liittyy myös luku 3, *Ihmisen vapautumisen mahdollisuudesta*. *'Talonpojan romanttisuus'* ja ihannoitu kuva maalaiskylästä *'paimenarkadiana'* ovat yksi keskeinen teema tässä luvussa. Tämän romantiikan aatehistoriallisia juuria Sahlberg etsii lähinnä Runebergiltä. *'Paimenarkadian'* vastakohtana esitetään eräänlaiset antiteesit *'ryyryköyhästä'* ja *'puukkojunkkarista'*. Termin ryyryköyhälistö aatehistorialliset juuret löytyvät Marxilta, mutta puukkojunkkarius näyttää olevan niin spesifisti suomalainen ja pohjanmaalainen ilmiö, että sen juuria lienee vaikea löytää mistään.

Luvussa 4 Sahlberg tarkastelee Alkion yhteiskuntamallia, hänen *'koivuana'* sekä *'tähteään'*. Alkion yhteiskuntaideaalissa Sahlberg näkee sekä staattisen talonpoikaisyhteiskunnan että *'modernin dynaamisen teollisen taikka jälkiteollisen yhteiskunnan piirteitä'*. Hänen mukaansa Alkion ajattelussa on havaittavissa yhtäaikaista sekä mystinen *'maamiehen'*, *'luonnonpalvelijan'* ja porvarillisen kulttuurin *'ennakkoluuloisen vihamiehen'* elementti että rationaalisen *'työmiehen ja tiedemiehen'* elementti. Yhteiskuntaihante rakentui samanaikaisesti sekä autarkkisen lokaalisuuden että globaalisuuden, *'maailmankylän'* varaan.

Sahlberg sanoo pyrkivänsä *'rekonstruoimaan'* Alkiota. Tämä tarkoittaa, hän toteaa teoksensa johdannossa, postmodernia tulkintaa, jossa yhdistetään tekstualistisia ja kontekstualistisia elementtejä ja annetaan intuitiollekin omaa tilaa (s. 20). Sahlberg erottaa toisistaan sivistys-Alkion, poliitikko-Alkion ja empiria-Alkion. Nämä erottelut taas toimivat lähtökohtana pohdinnoil-

Arja Sahlberg (1995): *Koivu sekä tähti. Ihminen, yhteiskunta, ihmiskunta Santeri Alkion tuotannossa ja poliittisessa toiminnassa*. Acta Universitatis Tamperensis, Ser. A vol. 454. 175 s.

Arja Sahlbergin työ on ensimmäinen väitöskirja Santeri Alkiosta. Alkiota on tutkittu kuitenkin melko paljon; aikaisemmasta tutkimuksesta on erityisesti mainittava Aulis J. Alasen 1976 julkaisema biografia, joka on ollut usein lähtökohtana myöhemmille tutkimuksille, myös Sahlbergin työlle. Sahlbergin väitöskirjan omaleimaisin piirre on se, että hänen primääriaineistonsa muodostaa suureksi osaksi Alkion kaunokirjallinen tuotanto, vaikka kysymyksessä on valtio-opillinen opinäyte. Alkion kaunokirjallisen tuotannon luonne, sen poliittisuus, tekee tällaisen lähestymistavan mahdolliseksi ja mielenkiintoiseksi. Viittasihan Alkio itsekin

le siitä, mitä erilaisia ominaispiirteitä erilaisista Alkioista seuraa ihmisen, yhteiskunnan ja maailman tasolla. Erottelu eri 'Alkioihin' osoittautuu toimivaksi ratkaisuksi. Tekstualismi/kontekstualismi -jaottelun periaate selvitetään sinänsä varsin hyvin, mutta minulle ei ole selvinnyt se, mikä tässä jaottelussa on tutkimuksen käytännön kannalta niin mullistavaa.

Kun Sahlbergin tutkimus paljolti perustuu juuri Alkion kaunokirjalliseen tuotantoon ja kun Alkiota tutkitaan ikään kuin hänen omasta päästään käsin, johtaa se varsin ongelmalliseen repetitiivisyyteen. Tämä koskee erityisesti kasvatuksen ja koulutuksen merkitystä Alkiolla. Alkion suhde kasvatukseen ja koulutukseen selvitetään konkreettisesti omassa luvussaan (3.4.), mutta sekä tätä lukua ennen että vielä sen jälkeenkin toistetaan varsin abstraktilla tasolla sitä, kuinka tärkeänä Alkio piti kasvatusta eri muodoissaan.

Santeri Alkio toimi aktiivisesti ja syvät jäljet jättäen monilla yhteiskuntaelämän aloilla, ennen kaikkea kirjallisuudessa, politiikassa, nuorisoseuratyössä ja raittistustyössä. Hänen toimintansa lehtimiehenä käsitti kaikki nämä mainitut alat. Alkiota poliitikkona, ministerinä ja kansanedustajana Sahlberg keskittyy tarkastelemaan varsin lyhyen ajanjakson, vuosien 1918–1920 osalta (luku 5), joskin viittauksia poliitikko-Alkioon kyllä on muuallakin. Tälle ajalliselle rajaukselle ei esitetä erityisiä perusteita, mutta on tietysti selvää, että nämä vuodet olivat Alkion poliittikonuran kannalta kaikkein keskeisimpiä niin itse historiallisten tapahtumien kuin myös sen takia, että Alkio oli sosiaaliministerinä vuosina 1919–1920 Kaarlo Castrénin ja J.H. Vennolan hallituksissa. Työ jää nähdäkseni tältä osin jonnekin keskenteiköiseksi. Vaikka pyrkimyksenä ei olisikaan ollut mikään Alkion poliittisen elämäkerran kirjoittaminen, olisi kuva Alkiosta poliitikkona hahmotunut selkeämmin, jos hänen toimintansa esimerkiksi eduskunnan uudistuskomiteassa vuosina 1905–1906, Etelä-Pohjanmaan nuorsuomalaisen maalaisliiton ja itse maalaisliiton perustamisessa sekä edustajana yksikamarisessa eduskunnassa ennen Suomen itsenäistymistä olisi myös otettu tutkimuksen kohteeksi. Alkio oli eduskunnassa ollessaan perustuslakivaliokunnan jäsen ja oli ennen Suomen itsenäistymistä vaa'ankielen asemassa oikeiston ja vasemmiston välissä.

Eduskunnan uudistusvaliokunnassa käytiin monenlaisia kiistoja, joista yksi oli kiista eduskuntavaaleissa noudatettavasta vaalitivasta. Alkio kannatti komiteassa sellaista järjestelmää, jossa kustakin vaalipiiristä olisi valittu kolme edustajaa. Alkio perusteli tätä kantaa erityisesti sillä argumentilla, että suuret vaalipiirit johtavat puolueiden järjestäytymiseen ja valtakunnalle vahingollisiin puoluekiistoihin. Tämä puoluekiittinen asenne ja sen mahdollinen vaikutus Alkion poliittiseen toimintaan olisi ollut mielenkiintoista selvittää, samoin kuin hänen roolinsa perustuslakivaliokunnassa.

Tutkimuksen johdantoluvussa oleva metodologiaa käsittelevä jakso on melko sotkuinen erityisesti mitä tulee Husserliin ja Derridaan, joilta metodisia lähtökoh-

tia haetaan. Empiirisessä osassa nämä lähtökohdat eivät kunnolla näy mutta toisaalta eivät sitä pahemmin haittaakaan, ellei sitten ole niin, että tutkimuksessa esiintyvä idea käsitteiden jättämisestä 'auki' on tätä perua. Alkion tapaa puhua ja kirjoittaa voidaan hyvinkin kuvata vertauskuvalla käsitteiden jättämisestä 'auki', mutta lukija joutuu kysymään, onko käsitteiden jättäminen 'auki' siinä merkityksessä, että jätetään käsitteet kunnolla erittelemättä, ulotettu myös itse tutkimukseen eikä vain Alkion kuvaamiseen. Edellä mainittu toistuva kasvatuskurssi viittaisi tähän, mutta vielä vakavampi tapaus metodiselta kannalta katsottuna on käsitteiden arkkityyppi ja ideaalityyppi sekava esiintyminen tutkimuksessa. Jungilta peräisin oleva arkkityyppi käsite ja Weberin ideaalityyppi käsitteet kyllä määritellään johdannossa melko selkeästi, joskaan tekijän ei voida sanoa osoittavan erityistä oppineisuutta tällä alueella, kun määritelmät otetaan sekundäärilähteistä. Mutta esimerkiksi myöhemmin esiintyvistä tärkeästä alkiolaisesta käsitteestä 'maahenki' ei lukija pääse selville, onko se ideaalityyppi weberiläisessä mielessä vai arkkityyppi jungilaisessa mielessä, vai onko mahdollista, että se voisi peräti olla molempia yhtäaikaan. 'Maahengen' voi vielä kuvitella olevan jonkinlainen arkkityyppi, mutta 'sivistynyt nainen' tuskin voi olla jungilaisessa mielessä arkkityyppi. Siten sivulla 86 esiintyvä toteamus, että 'Alkion romaaneista ei löydy sivistyneen naisen arkkityypistä kuvausta', on termin 'arkkityyppi' käytön johdosta harhaanjohtava. Edes ideaalityyppejä ei tässä tarvittaisi, vaan yksinkertaisesti 'tyyppi' tai 'pelkistys' riittäisi vallan hyvin. Kirjassa puhutaan myös kristillisestä ihmisestä arkkityypinä, arkkityypisestä suhtautumisesta luontoon ja niin edelleen. Arkkityyppi voidaan tietysti ymmärtää pelkästään kuvainnollisena ilmaisuna. Jos tätä on tarkoitettu, se olisi pitänyt selvästi todeta.

Työ ei kuitenkaan ole vaille metodisia ansioita. Poliittikan tutkimuksessa käytetään sangen harvoin lähteenä kaunokirjallisuutta, vaikka yleisesti on tunnettua, että yhtäältä monilla kaunokirjallisisilla teoksilla on ollut hyvin suuri poliittinen merkitys ja toisaalta kaunokirjallisuudessa esitetyt poliittiselta kannalta merkitykselliset henkilöhaamot usein kuvaavat erittäin sattuvasti jonkin aikakauden poliittisia oloja. Sahlbergin metodinen ratkaisu Alkion kaunokirjallisuuden tutkimuksessa on dekonstruktio/rekonstruktio -malli: kirjoittaja esittää ambitiookseen pyrkimyksen 'kirjoittaa Alkiota uudelleen tulkinallisesti luovan uudelleenkirjoittamisen kautta'. Käytännössä tämä tarkoittaa Alkion tekstin tiivistämistä erityisissä, typografisesti osoitetuissa rekonstruktiojaksoissa. Näitä tekijä sitten tulkitsee ja kommentoi. Menetelmä toimii varsin onnistuneesti, mutta paha kyllä rekonstruktio on teknisen virheen vuoksi laitettu lainausmerkkeihin, vaikka ne eivät ole mitään lainauksia.

Ilmeisesti 'postmoderniin' tapaan kuuluvaksi katsotaan se, että vastustetaan sellaisia ilmiöitä kuten hierarkkisuus, militarismi ja patriarkaalisuus. Ottamatta

kantaa siihen, onko erityisen valaisevaa ilmoittaa tällaisten ilmiöiden 'haastaminen', kuten Sahlberg asian laimasee, 'postmoderniksi', on problemaattista, kun Alkiosta väitetään, että hän olisi vastustanut patriarkaalisuutta, eikä Sahlberg esitä evidenssiä sen 'haastamisen' suhteen oikeastaan lainkaan mutta sen sijaan kylläkin runsaasti vastaevidenssiä! Teoksessa osoitetaan, että 'nuorisoseuramiehen' tyyppin rinnalla Alkiolla ei esiinny 'nuorisoseuranaista', eikä hänellä yleensääkään esiinny emansipoituneen naisen tyyppiä, mikä käsittääkseni johtuu siitä, että hänen aikansa 'emansipoituneet' naiset olivat kaupunkien säätyläisnaisia tai sosialismista innostuneita työläisnaisia. Kuten Sahlberg osoittaa, Alkio ei tuntenut eikä ymmärtänyt kaupunkiolosuhteita. Alkio tosin kannatti naisten äänioikeutta. Se on ainoa merkittävä konkreettinen seikka, jonka voisi ajatella olleen patriarkaalisuuden vastainen. Tämä ei kuitenkaan käy evidenssiksi patriarkaalisuuden 'haastamisen' suhteen siksi, että naisten äänioikeudella oli – osin jo toteutuneen naimensipaation ansiosta, osin tilannetekijöiden johdosta (radikaali poliittinen *élan*) – varsin laaja kannatus.

Aikaisemman Alkio-tutkimuksen esittely on jaksoteltu kahdella tavalla, yhtäältä vuosikymmenien mukaan ja toisaalta 1980-luvun kohdalla Jouko Talosta seuraten sisällöllisillä perusteilla sen suhteen, miten suomalaisen keskustalaisen tradition piirissä on tutkittu alkioalaisuutta. Kumpaakaan tapaa ei voi pitää tyydyttävänä. Esittelystä ei käy ilmi se, mitkä teokset ovat tieteellisiä, mitkä enemmän tai vähemmän löyhästi Alkioon liittyvää poliittis-ideologista pohdiskelua ja mitkä mahdollisesti suorastaan poliittista propagandaa. Alkion jälkivaikutuksen selvittelyssä on hämmästyttävää Johannes Virolaisen *Maaseutuhenkisen elämäntutkimuksen* (1949) sivuuttaminen maininnatta, vaikka tässä maalaisliittolaista aatemaailmaa selvittävässä teoksessa tukeudutaan nimenomaan Alkioon.

Sahlberg pyrkii työssään etsimään Alkion kautta vastauksia ongelmiin, jotka luonteeltaan ja mittasuhteiltaan ovat usein suuresti muuttuneet sitten Alkion päivien. Tässä ei sinänsä ole mitään moitittavaa. Historiankirjoituksen historiasta tiedämme, että menneisyyden aikakausia ja henkilöitä on usein tulkittu hyvin eri tavoin eri aikoina ja että nämä tulkinnat on jälkeenpäin voitu selittää ennemminkin sen yhteiskunnallisen kontekstin perusteella, missä tulkinnat on tehty, kuin itse historiallisen objektin alkuperäisen kontekstin perusteella. Ja vaikka kysymyksessä onkin aikaansa sidottu tulkinta, on tutkimuksessa kuitenkin lähdekriittinen ote, eikä tekijä emmi tuoda esiin niitä varsin syviä ristiriitaisuuksia, joita Alkion persoonassa oli.

JUKKA PAASTELA